

УДК 316.4

**Особливості електоральної поведінки мешканців Запорізького регіону:
2010-2014 рр. Соціологічний аспект**

А.А. АШУРБЕКОВ

Класичний приватний університет, м. Запоріжжя, E-mail: ashurbekov@mail.ua

Авторське резюме

За 2010-2014 рр. в Україні відбулося п'ять виборчих кампаній різного масштабу, результати яких привели до істотних трансформацій як у політичній сфері, так і в житті українського суспільства в цілому. Дані вибори мали серйозні відмінності між собою. При цьому відмінності полягали як у традиційних аспектах (інтенсивність кампанії, методи агітації і т.д.), так і специфічних, зумовленими трансформаціями політичної системи і всього українського суспільства.

У статті розглядаються трансформації електоральної поведінки мешканців Запорізького регіону за період з 2010 по 2014 рр. Робиться аналіз чинників, що формують регіональні особливості електоральної поведінки, описуються поточні тенденції та даються прогнози щодо участі населення у майбутніх виборчих кампаніях.

В матеріалі акцентується увага на специфіці політичної ментальності виборців Запорізького регіону, яка характеризується певним віддаленням населення від політичних та владних інститутів, що проявляється в значному зниженні явки, проявами консервативних орієнтирів при виборі політичних партій та кандидатів. Результати аналізу показують, що на даному етапі основні загальнодержавні політичні гравці не враховують особливості ментальності значної кількості виборців Запорізького краю. При цьому також позиціонування цих партій не відповідає окремим соціокультурним особливостям області.

Ключові слова: електоральна поведінка, соціальні зміни, Євромайдан, регіональна політична ментальність.

**Features electoral behavior of inhabitants of Zaporozhye region:
2010-2014 years. Sociological aspect**

А.А. ASHURBEKOV

Classical private university, Zaporizhzhya, Ukraine, E-mail: ashurbekov@mail.ua

Abstract

Over 2010-2014 Ukraine took place in five election campaigns of various sizes, the results of which led to significant transformations in both the political sphere and in the life of Ukrainian society. These elections were important differences between them. The differences lie in the traditional aspects (intensity campaign, campaign techniques, etc.) and specific, predefined transformations of the political system and the entire Ukrainian society.

The article examines the transformation of electoral behavior inhabitants of Zaporozhye region for the period from 2010 to 2014 an analysis of factors that shape the regional characteristics of electoral behavior, describes the current trends and forecasts are given for public participation in future election campaigns.

In the article focuses on the specifics of the political mentality of voters Zaporozhye region, characterized by a certain distance the population from political and government institutions, as manifested in a significant reduction in appearance, manifestation of conservative guidance in the selection of political parties and candidates. The analysis shows that at this stage the main national political players do not take into account the peculiarities of mentality of a significant number of voters Zaporozhye region. It also positioning these parties do not meet specific social and cultural features of the region.

Keywords: electoral behavior, social change, «Euromaidan» regional political mentality.

Постановка проблеми. Період української історії з 2010 по 2014 рр. характеризується збільшеною частотою проведення виборів. На загальнодержавному рівні за означений відрізок часу відбулося п'ять виборчих кампаній: чергові вибори Президента України 2010 р., чергові вибори до місцевих рад 2010 р., чергові вибори до Верховної Ради України 2012 р., позачергові вибори Президента 2014 р., позачергові вибори до Верховної Ради України 2014 р.

Безумовно, центральною подією цього періоду став Євромайдан. У науковій літературі його наслідки ще недостатньо вивчені, проте первинний аналіз показує різний вплив на сус-

пільні сфери в розрізі окремих регіонів, у тому числі і на електоральну поведінку.

У матеріалі електоральна поведінка розглядається в більшій мірі як механізм зворотного зв'язку населення і представників влади. А зміни в ній аналізуються через призму можливих соціальних трансформацій.

Аналіз досліджень і публікацій. Вивчення електоральної поведінки привертало увагу вчених протягом усього ХХ століття. Актуальність вивчення поведінки виборців зростала у зв'язку із зростаючою роллю громадськості в політичному та державному управлінні.

Електоральна поведінка громадян в краї-

© А.А. Ашурбеков, 2015

нах Заходу і насамперед у США, досліджувалася в рамках трьох основних підходів: соціологічного (П. Лазарсфельд, Б. Берельсон, Х. Годе, У. Макфі, С. Ліпсет і С. Роккан), соціально-психологічного (Е. Кемпбелл, П. Конверс, У. Міллер, Д. Стоукс та ін) і підходу, заснованого на теорії раціонального вибору (Д. Б'юкенен, Г. Таллок, Е. Даунс та ін). Пізніше, окремі положення даних підходів отримали розвиток у працях М. Фіоріні, Г. Саймона, Р. Хакфельда і Дж. Спарго, М. Лоджа і Ч. Тейбера та багатьох інших.

У середині ХХ ст. в працях Алмонда Г. і Верби С. був проведений аналіз політичної культури як феномена, детермінуючого політичний процес і якісний стан політичної системи.

Безсумнівну ґносеологічну цінність представляє великий комплекс досліджень про специфіку електоральної поведінки соціальних суб'єктів в умовах політичної модернізації. До даного кола джерел належать дослідження, присвячені вивченню сутності сучасних політичних і економічних трансформацій, генезису партійних систем у суспільствах перехідного типу (Роуз Р., Харпфер К., Данліві П., Ратленд П., Датч Р. та ін.).

В Україні проблеми вивчення електорального простору за допомогою комплексу методів розробляють, зокрема, А. Балакірева, А. Вишняк, Є. Головаха, Н. Паніна, В. Полторак, Г. Старовойтенко, В. Токовенко, Н. Хома, А. Ярош та інші [1].

Мета дослідження - аналіз електоральної поведінки мешканців Запорізького регіону з 2010 по 2014 рр.

Виклад основного матеріалу. Електоральна поведінка мешканців Запорізької області завжди мала певні відмінності від загальноукраїнського. Це проявлялося у розподілі партійних симпатій і переваг тих чи інших кандидатів у президенти. Також важливим фактором, що характеризує поведінку запорізьких виборців, є активність на виборах.

Електоральна активність - один з маркерів інтегрованості населення у виборчий процес. Багато в чому активність на виборах визначає легітимність обрання представників влади і в широкому значенні є індикатором рівня задоволеності їх роботою. В Україні з 2010 року явка виборців демонструє чіткі тенденції до зниження. Якщо в першому турі президентських виборів 2010 року вона становила 66.8%, то в першому турі позачергових виборів Президента 2014 року даний показник був 60.2%. [2,3.] Є об'єктивні чинники зниження: позачерговий характер кампанії, «відсутність інтриги», однак з урахуванням колосального підвищення громадської активності обумовлені Євромайданом, дані фактори не могли мати вирішальний вплив. Тим більше, що всі кандидати «працювали» на підвищення явки (ви-

борча технологія П. Порошенка - «перемога в першому турі», активність Ю. Тимошенко, О. Ляшко).

Схожі тенденції зафіксовані й щодо участі населення у виборах до Верховної Ради України [4,5.].

Дані результати певною мірою говорять про процеси віддалення громадян України від владних і політичних інститутів. В умовах економічного зростання та інтенсивного розвитку держави падіння явки на виборах є закономірним результатом, що можна простежити при аналізі виборчих кампаній країн Європи та США. Однак поточний соціально-економічний стан в Україні характеризується глибокою кризою. Подібна ситуація вимагає від населення підвищеної активності в управлінні країною, але українська дійсність показує, що цього не відбувається, а домінують протилежні тенденції.

Пояснення цьому лежить в особливостях функціонування політичної системи країни. Історично склався механізм: у період виборчої кампанії всі політичні гравці створюють певні еталони своїх дій перед виборцями як у професійній, так і в особистій площині (високоморальна поведінка представників влади і політики, чесність, швидкі зміни щодо покращення рівня життя населення тощо). Після завершення виборів робота і в значній мірі публічна поведінка політиків починає змінюватися в гірший бік. В якості прикладів варто виділити резонансні кримінальні справи з корупції за участю представників влади різного рівня, зриви роботи Верховної Ради, звинувачення деяких депутатів у нетрадиційній орієнтації і т.д.

Як наслідок, явка виборців і в цілому політична активність населення з кожним виборчим циклом знижується разом з довірою до політичних інститутів та їх представників. До цього додалося фундаментальне розчарування в діях українських політиків останнього періоду. Президентство В. Януковича і домінування Партії регіонів призвело до певної монополії і узурпації влади та формуванню у населення «втоми» від цих політичних гравців. Зміна влади і те, яким шляхом це сталося, вселило українцям очікування системних змін і переходу роботи політичних і владних інститутів на принципово новий рівень. Однак очікуваних змін не відбулося.

Аналіз електоральної активності в регіональному аспекті ще більше підтверджує озвучені тези. Явка в Запорізькій області в 2010 році склала 68.0% і перевищувала загальноукраїнську на 1.2%. При цьому в 2014 році вона знизилася на 16.9% (до 51.1%). Зниження явки між парламентськими виборами 2010 і 2014 рр. також носить значний характер (8.8%). При цьому варто підкреслити, що регіональної особливістю є більший рівень падіння активності, ніж в цілому по країні [2,3].

Серед запорізьких виборців більшою мірою проявилось відчуження від заявлених кандидатів у Президенти України та політичних партій.

Таблиця 1

Динаміка явки виборців на виборах 2010-2014 рр.

Явка виборців	Запорізька область	Україна
Вибори Президента України 2010	68,0%	66,8%
Позачергові вибори Президента 2014	51,1%	60,2%
Вибори до Верховної Ради 2012	56,0%	58,0%
Позачергові вибори до Верховної Ради 2014	47,2%	52,4%

Варто виділити ряд факторів, які зумовили таку регіональну особливість:

1. Відсутність «свого» кандидата на виборах Президента України в 2014 році.

2. «Агресивна» політика центральних ЗМІ по відношенню до прихильників Партії регіонів і Комуністичної партії України, а також тих регіонів, де ці партії мали політичне домінування.

По суті президентські вибори 2014 року оголили проблему діалогу між владою та населенням. П. Порошенко отримав більшість в регіоні, проте, з результатом значно нижче, ніж в середньому по Україні. Специфіка електоральної поведінки запорожців проявилася не тільки в зниженні явки, нижчому голосуванні за лідера, але й у виборі інших кандидатів. 7.0% набрав В. Рабинович (2.3% по Україні), політик, який не має зв'язку з Запоріжжям. Значно нижчі показники продемонстрував О. Ляшко, а також О. Тягнибок.

Таблиця 2

Результати виборів Президента України 2010 року (1 тур)

Кандидат/ територія	Запорізька область	Україна
В. Янукович	50,8%	35,3%
Ю. Тимошенко	12,3%	25,1%
А. Яценюк	5,1%	7,0%
П. Симоненко	5,0%	3,5%
О. Тягнибок	0,5%	1,4%
С. Тігіпко	17,7%	13,1%

Таблиця 3

Результати позачергових виборів Президента України 2014 року (1 тур)

Кандидат/ територія	Запорізька область	Україна
П. Порошенко	38,2%	54,7%
Ю. Тимошенко	9,7%	12,8%

П. Симоненко	4,2%	1,5%
О. Тягнибок	0,7%	1,2%
С. Тігіпко	13,7%	5,2%
О.Ляшко	4,9%	8,3%
А. Гриценко	6,2%	5,5%
М. Добкін	6,0%	3,0%
В. Рабинович	7,0%	2,3%

Більш наочними для аналізу є вибори до Верховної Ради України 2012 року та 2014 року. Запорізькі виборці, на відміну від загальнодержавної лінії щодо антагонізму Партії регіонів, Опозиційного блоку і Комуністичної партії, більшою мірою підтримали саме ці політичні сили [4,5].

Таблиця 4

Результати виборів до Верховної Ради 2012 року

Партія/ територія	Запорізька область	Україна
Партія регіонів	41,0%	30,0%
ВО "Батьківщина"	14,9%	25,5%
ВО "Свобода"	3,9%	10,4%
Комуністична партія України	21,2%	13,2%
"УДАР"	12,4%	14,0%
Радикальна партія О. Ляшко	0,7%	1,1%

Таблиця 5

Результати позачергових виборів до Верховної Ради 2014 року

Партія/ територія	Запорізька область	Україна
Блок Петра Порошенка	16,9%	21,8%
Народний Фронт	10,9%	22,1%
ВО "Батьківщина"	4,6%	5,7%
"Самопоміч"	8,6%	11,0%
Опозиційний блок	22,2%	9,4%
Сильна Україна	7,2%	3,1%
ВО "Свобода"	2,2%	4,7%
Комуністична партія України	9,8%	3,9%
Радикальна партія О. Ляшка	5,9%	7,4%

Варто констатувати, що в електоральній поведінці мешканців Запорізького регіону до-

мінують консервативні риси. Вони більш налаштовані на підтримку політичних сил, що відстоюють схожі з ними соціокультурні цінності та спосіб життя. У випадках, коли в публічній площині такі представники відсутні, - знижується електоральна активність населення.

Запоріжцям, як і всім українцям, властивий запит на нові політичні сили, однак ці партії повинні бути схожі з мешканцями регіону в світоглядному плані. Вибори до Верховної Ради 2014 року підтвердили цю тезу.

Для комплексного вивчення даного питання були проаналізовані результати соціологічного дослідження мешканців Запорізької області, проведеного компанією Independent Researching Group в жовтні 2014 року. Обсяг вибірки 1200 респондентів, максимальна похибка 2.1%. Основними суспільно значущими процесами-маркерами в період виборчої кампанії 2014 року були АТО, можливий вступ України в НАТО і ситуація з доцільністю надання статусу другої державної російської мови.

Серед жителів області 71.4% підтримували надання російській мові статусу другої державної. При цьому серед прихильників Опозиційного блоку їх було 89.9%, Комуністичної партії - 88.7%, Сильної України - 87.1%, більш низькі показники підтримки спостерігалися серед прихильників Блоку Петра Порошенка (61.1%), Народного фронту (50.6%), Радикальної партії (57.8%), Батьківщини (61.3%).

Ситуація зі ставленням до АТО більш полярно розділила як в цілому мешканців Запорізької області, так і прихильників різних політичних сил. Так, антитерористичну операцію в Донецькій і Луганській областях підтримували 33.3% опитаних, виступали проти 56.3%. Серед електорату різних партій спостерігалися схожі з «мовним питанням» тенденції. Серед прихильників Блоку Петра Порошенка 46.9% підтримували АТО, прихильники радикальної партії - 45.8%, Народного фронту - 71.1%, Батьківщини - 43.2%. На противагу їм, серед виборців Опозиційного блоку тільки 19.6% підтримували АТО, Сильної України - 19.1%, Комуністичної партії - 15.3%.

Схожа ситуація спостерігалася з відношенням до можливого вступу України в НАТО. Кожен третій (31.6%) запорожчанин підтримував цей напрямок у зовнішній політиці, 50.7% - висловлювалися проти. У партійному розрізі фіксувалася наступна картина підтримки: Радикальна партія (50.0%), Народний фронт (69.9%), Блок Петра Порошенка (50.5%), Батьківщина (59.3%), Опозиційний блок (8.9%), Комуністична партія (8.9%), Сильна Україна (17.4%) [6].

По суті населення підтримало саме ті політичні сили, риторика яких за основними ідеологічними лініями відповідала поглядам більшості запорожців. Багато в чому, спираючись на результати проведеного дослідження

вдалося коректно спрогнозувати підсумковий результат виборів. При цьому варто відзначити, що в умовах більш високої явки показники політичних сил східних з поглядами більшого числа жителів регіону також збільшилися б, але активність виявилася на низькому рівні. У партійному розрізі велику пасивність проявили саме виборці Опозиційного блоку і Комуністичної партії.

Подібні тенденції матимуть суттєвий вплив і на показники політичних партій на місцевих виборах 2015 року.

Після завершення парламентських виборів 2014 року у виборців склалися певні очікування від майбутньої роботи політичних партій. Свої соціальні запити і вирішення актуальних проблем населення поклато на переможців виборів. Через призму цих очікувань можна проаналізувати потреби виборців і актуальну проблематику українського суспільства з урахуванням регіональної специфіки.

Як показують результати дослідження серед мешканців м. Запоріжжя, проведеного після завершення виборів у листопаді 2014 (700 респондентів, максимальна похибка 3.1%), до переможців висувалися такі вимоги й очікування: партії зможуть домовитися про мир, забезпечити перемогу у війні, зміцнять економіку, переможуть корупцію, повернуть країні порядок і стабільність, забезпечать очищення влади.

Таблиця 6

Післявиборні очікування від політичних партій

Очікування	% від усіх опитаних
Вона домовиться про мир	22,1%
Вона забезпечить перемогу у війні	12,4%
Вона допоможе зміцнити економіку	21,6%
Вона поборить корупцію	13,9%
Вона поверне країні порядок і стабільність	31,3%
Вона забезпечить очищення влади від старих політиків	12,7%
Інше	3,8%

Лідерські позиції займають очікування стабільності, миру та покращення економічного благополуччя. Дані результати підтверджують консервативну орієнтованість запорізьких виборців і їх орієнтацію на задоволення насамперед «вітальних» потреб.

При цьому в розрізі прихильників політичних сил можна виділити наступні особливості: виборці Опозиційного блоку і Комуністичної партії очікують від своїх представників повер-

Таблиця 7

Очікування від політичних сил у розрізі партійних симпатій

Очікування/ прихильники партій	Радика- льна партія	Опози- ційний блок	Народний фронт	КПУ	«Само- поміч»	Блок Петра Порошенка	Сильна Україна	ВО «Батьків- щина»
Вона домовиться про мир	14,6%	29,4%	21,4%	20,3%	13,8%	32,5%	55,3%	25,6%
Вона забезпечить перемогу у війні	34,1%	13,2%	15,5%	4,7%	6,4%	14,1%	10,5%	10,3%
Вона допоможе зміцнити економіку	17,1%	21,3%	35,0%	20,3%	27,7%	27,2%	28,9%	35,9%
Вона поборить корупцію	19,5%	13,2%	18,4%	21,9%	17,0%	9,9%	7,9%	30,8%
Вона поверне країні порядок і стабільність	24,4%	42,6%	38,8%	48,4%	30,9%	37,7%	36,8%	17,9%
Вона забезпечить очищення влади від старих політиків	9,8%	8,1%	12,6%	6,3%	26,6%	11,5%	5,3%	7,7%
Інше	4,9%	6,6%	1,9%	9,4%	2,1%	3,1%	0,0%	5,1%

нення порядку в країні і досягнення миру, схожі очікування і від Блоку Петра Порошенка. Прихильники Радикальної партії більшою мірою виступають «за перемогу у війні» [6].

Враховуючи, що перераховані очікування продовжують бути актуальними в нинішній обстановці в країні та регіоні, можна прогнозувати, що запорізькі виборці на місцевих виборах віддадуть перевагу політичним силам, здатним ці очікування виправдати. Результати виборів з високою ймовірністю виявляться переможними для Опозиційного блоку і партій зі схожою риторикою і позиціонуванням. У ЗМІ активно обговорюється феномен політичного реваншизму, однак, як показує аналіз, проблематика лежить у відповідності політичних партій запитам виборців. На даний момент складається ситуація при якій лідери по Україні, такі як Блок Петра Порошенка, Радикальна партія, Народний фронт у своїй риторичі не враховують політичну ментальність значної частини виборців Запорізької області.

Висновки. Роблячи висновки, варто акцентувати увагу, що на сучасному етапі розвитку України політична сфера як ніколи обумовлює і визначає подальший розвиток суспільства. А специфіка електоральної поведінки населення окремих регіонів вимагає більш пильної уваги і вивчення. На сьогоднішній день специфіка виборців Запорізького регіону характеризується певним віддаленням від політичних та владних інститутів, що проявляється в значному зниженні явки, а також у підтримці партій, які в своїй риторичі враховують саме соціокультурні особливості області.

Перспективним бачиться подальше вивчення електоральної поведінки в розрізі окремих соціально-професійних і демографічних груп населення. Виділення сегментів електорату, які в нових умовах, на протипагу більшості населення, підвищили свою електоральну активність, а також особливості мешканців області, які перестали брати участь у виборах після подій Євромайдану.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Паппи Ф. У. Политическое поведение: мыслящие избиратели и партийные системы / Политическая наука: новые направления // под ред. Г. Гудина и Х.-Д. Клингеманна. — М.: Вече, 1999, 318 с.
2. Результати першого туру виборів президента України 2010 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.cvk.gov.ua/pls/vp2010/WP0011>
3. Результати першого туру позачергових виборів президента України 2014 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.cvk.gov.ua/pls/vp2014/wp001>
4. Результати виборів до Верховної Ради України 2012 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу:

<http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2012/wp063?PT001F01=900>

5. Результати позачергових виборів до Верховної Ради України 2014 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2014/wp063?PT001F01=910>

6. Результати соціологічних досліджень мешканців м. Запоріжжя та Запорізької області за 2014 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.irg.org.ua>

Стаття надійшла до редакції 17.07.2015

REFERENCES:

1. *Pappi F. W. Politicheskoe povedenie: myslayaschie izbirateli i partiynnye sistemy / Politicheskaya nauka: novye napravleniya (Political behavior: minded voters and party systems / Political science: new directions) // pod red. G. Gudina i N.-D. Klingemanna. — M.: Veche, 1999, 318 p.*

2. Rezultati pershogo turu vboriv prezidenta Ukrayini 2010 roku (The results of the first round of presidential elections in Ukraine in 2010) Regime to access: <http://www.cvk.gov.ua/pls/vp2010/WP0011>

3. Rezultati pershogo turu pozachergovih vboriv prezidenta Ukrayini 2014 roku (The results of the first round of early presidential elections in Ukraine in 2014) Regime to access: <http://www.cvk.gov.ua/pls/vp2014/wp001>

4. Rezultaty vboriv do Verhovnoyi Radi Ukraini 2012 roku (Results of elections to the Verkhovna Rada of Ukraine in 2012) Regime to access: <http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2012/wp063?PT001F01=900>

5. Rezultaty pozachergovih vboriv do Verhovnoyi Radi Ukraini 2014 roku (Results of early elections to the Verkhovna Rada of Ukraine in 2014) Regime to access: <http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2014/wp063?PT001F01=910>

6. Rezultati sotsiologichnih doslidzhen meshkantsiv m. Zaporizhzhya ta Zaporizkoy oblasti za 2014 rik (The results of sociological surveys residents. Zaporozhye and Zaporozhye region in 2014) Regime to access: <http://www.irg.org.ua>

Ашурбеков Аскад Аскадович - аспірант

Класичний приватний університет

Адреса: 69000, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 70-б

E-mail: ashurbekov@mail.ua

Ashurbekov Askad Askadovych – postgraduate

Classical private university

Address: 70-b, Zhukovs`kogo Str., Zaporizhzhya, 69000

E-mail: ashurbekov@mail.ua